

(Esse)

Qoca və mən...

II kursda universitet yoldaşım Marat Qorivodskinin (Vilnüs yəhudisi idi) nəsr sevdasına uyub mən də yazmaq istəyirdim.

Yataqxananın 1-ci mərtəbəsində qalan, bizimlə tay-tuş kimi oturub-duran müəllimin (Berlində Kleysidən, ya da Qofmandan təzəcə dissertasiya müdafiə edib gəlmişdi) yanına getdik. O, bizim mənasız sicillərimizə qulaq asıb, cizməqaralarımıza baxıb: «gedin Hemi (yəni Heminqueyi) oxuyun» - dedi.

Nədənsə, A.Çexovu, M.Zoşşenkonu deyil, mehız Ernest Heminqueyi məsləhət bildi. Şəhadət barmağı ilə eynəyini düzəldib: «Yazanda ayaqüstə yazan, pozanda isə uzanıb pozun» - dedi və əlavə etdi. «Starina Xem» (Qoca Hem) tak qovoril».

Onda Heminqueyin Paris kafelərində ayaqüstə durub necə yazdığını təsvür etməyə çalışdım.

17 yaşında evdən çıxır, Avropaya gedir, İspaniyada vətəndaş müharibəsinin qaynar yerinə düşür. O, gördüklərini, eşitdiklərini danışmaq, yazmaq istəyirdi. Evdən çıxanda bir cümlə yaz-

mamışdı, amma özünü yazıçı kimi hiss edirdi.

Ədəbiyyatda ən vacibi özünü yazıçı kimi hiss etməkdir.

Heminqueyi oxuduqca onun obrazları yaddaşıma yapışdı. İnsanda bədii obrazlara münasibət deyisə bilər, ancaq sevdiyim və bəyəndiyim frazalar, deyimlər ömürlük sənindir. «Fiesta»-da, «Əlvida, silah»-da ilk hekayələrində elə frazalar var ki, bu gün də yadımdadır. Hələ «Frensis Makoberin uzun sürməyən xoşbəxtliyi», «Hindu qesəbəsi», «Kilimancaro qarları» və başqa hekayə şedevrlərini demirəm.

Bu yaxınlarda «Əlvida, silah» romanını yenidən oxumağa girişdim. Məni romanda İspaniyada vətəndaş müharibəsinin təsviri maraqlandırmırdı. Mən Qocanın tələbə vaxtı yaddaşımda ilişib qalmış frazalarını, həmin tanış intonasıyanı, ritmi axtarırdım. Bir-iki səhifədən sonra kitabı kənara atdım. Oxuya bilmədim. Bəlkə zövqüm dəyişmişdi, bəlkə tərcümədən idi? Yalnız romandakı XVII əsr ingilis şairi C.Donndan bir epiqrafı bir də oxudum. «Hər insanın ölümü mə-

Rüstəm Kamal

nim ömrümü gödəldir, çünki mən bəşəriyyətin ayrılmaz bir parçasıyam və elə ona görə də kilsə zənginin harayını eşidəndə heç vaxt soruşma ki, kimdir dünyadan köçən, sənənsən dünyadan köçən».

Qocanın teleqraf üslubu, qısa cümlələrlə qurulmuş «qeyri-ciddi» dialoqları məni çəkirdi. Dostoyevskinin uzun monoloqlarından, çoxsəslili dialoqlarından sonra Heminqueyi oxumaq ayrı bir ləzzət idi. Çox sevdiyim hekayələrindən bir dialoqu xatırladım:

«- Bu gün Ay çıxacaq, - Nik dedi. O, buxtanın arasındakı təpələrə baxdı. O bilirdi ki, Ay təpələrin dalından qabxır.

- Hə, mən bilirəm, - Macori xoşbəxt səslə dedi:

- Sən hər şeyi bilirən, - Nik dedi.

- Boş ver, Nik. Rica edirəm, belə olma.

- Mən nə edə bilərəm ki? - Nik dedi.

- Sən hər şeyi bilirən. Tamam hər şeyi. Elə

bələ də burasındadır. Sən özün gözəl bilirənsə Macori cavab vermədi.

- Mən sənə hər şeyi öyrətdim. Sən ki hər şeyi bilirən. Hə, məsələn, sən nəyi bilmirsən?

- Əl çək, - dedi Macori. - Bax, Ay çıxır.

Onlar bir-birinə toxunmadan yorğan üstündə oturmuşdular və Ayın necə qalxmasına baxırdılar» («Nəse bitdi»).

Başqa hekayəsindən bir parçanı misal gətirmək istəyirəm:

«- Sənin sağlığına, - dedi Bret. Mən stəkani başıma çəkdim və yenə süzdüm. Bret dirseyimə toxundu.

- Çox içmə, Ceyk, - dedi. - Mənasız şeyə görə dəyməz.

- Sən hardan bilirən?

- Lazım deyil, - dedi. - Hər şey yaxşı olacaq.

- Mən elə də çox içmədim, - dedim. -

Mən sadəcə şərab içirəm.

Mən şərab içməyi sevirəm...»

İlahi, bu qədər canlı, inandırıcı və poetik yaz-

maq olarmış? Bu dialoqlarda həyat «fışqırır».

Mən Qocadan «personajları üçüncü şəxsdə danışdırmağı» öyrənmək istəyirdim.. «Mən» adından yazmağa nə var ki? Heminquey «onlar»-ın adlarını necə tapırdı? - Nik Adams, Ceykob Barns, polkovnik Kentvell, yazıçı Harrig - hamısı inandırıcı və gerçək gəlirdi!

Mən də üçüncü şəxsin dilində yazmalıydım. Personajların adını mütləq uydurmalıydım.

Qəhrəmanların ünsiyyətində, dialoqlarında mənasız, boş nəsihətlər, sərəm fəlsəfəçilik yox idi. Onlar öz həyatını yaşayırdı, ürəkləri nə isteyir, onu da edirlər. Onların əməlinə, hərəkətinə oxucu nə deyəcək - qətiyyəni ilgiləndirir.

Düşünürəm ki, indi bizə belə yazıçı daha çox lazımdır...

Qoca Hemin «Atalar və oğullar» adlı balaca hekayəsi (İ.Turgenevin romanının adı kimi) var. Atalar-oğullar problemini Heminquey özünəxas şəkildə izah edir. Hekayənin qəhrəmanının atasının qoxusu xoşuna gəlir. «Nik atasını sevirdi, ancaq onun iyisini götürmürdü və bir dəfə atasının alt paltarını ona geyindirirdilər, gödəlməmişdi və atasının əyninə gəlmirdi. Nik elə iyrendi ki, alt paltarını aparıb çayda iki daşın altında gizlətdi və dedi ki, onu itiribg Sonra qaranlıq düşən kimi hindu qesəbəsinə qayıtdı ki, bu iydən qurtulsun».

Bax beləcə sadə və aydın! Didaktik-etik, uzun-uzadı fəlsəfi sərəmləmələr yox!

«Əlvida, silah»-da bu sözləri də tez-tez xatırlamalı oluram: «Dünya hər kəsi sındırır və bir çoxları sınında bərkıyırır. Kimi öldürə bilmirsə, öldürür - ağına-bozuna baxmadan, güclükləri də, yoxsulları da və zəifləri də öldürür. Sən onlardan biri olmasan, sən də öldürəcəklər».

İntihar etməsəydi belə, Heminqueyin özünü də bu dünya öldürəcəkdə.

Bu günlərdə «JZL» seriyasından Heminqueyin tərcümeyi-halını bir də oxudum. Hövsələm çatmadı, kitabın sonunu vərəqlədim. «2 iyulun səhəri Heminquey həmişəki kimi təzədən qabxdı. Meri hələ yatdığı Ernest silah saxlanılan otağa keçdi, ən sevimli silahlarından birini götürdü, güllələri qoydu, lüləsini ağızına dirədi və tətiiy çəkdi».

Təsədüfə baxın: Həmin 2 iyulda mən dünyaya gəlmişdim...

Səhifəni hazırladı: Tural Turan